

ФОРМИ ВИРАЖЕННЯ АВТОРСЬКОЇ СВІДОМОСТІ В СУЧАСНІЙ ТЕАТРАЛЬНІЙ ПУБЛІЦИСТИЦІ УКРАЇНИ

У статті розглянуто суб'єктні та позасуб'єктні форми вираження авторської свідомості в інформаційно-аналітичних жанрах сучасної театральної публіцистики на прикладі застосування літературознавчої моделі теорії автора Б. Кормана.

Ключові слова: образ автора, суб'єктні, позасуб'єктні форми вираження авторської свідомості, жанр, стиль.

В статье рассмотрены субъектные и внесубъектные формы выражения авторского сознания в информационно-аналитических жанрах современной театральной публицистики на примере интерпретации литературоведческой модели теории автора Б. Кормана.

Ключевые слова: образ автора, субъектные, внесубъектные формы выражения авторского сознания, жанр, стиль.

Театр як перформансне мистецтво і його світоглядна сутність сьогодні постають важливою проблемою гуманітарної освіти людства, формування духовної парадигми національного культурного простору. Сучасний світ достатньо різноманітний у світоглядному, соціальному, філософському та загальнокультурному ракурсах його виявлення, що й продукує актуальність соціокомунікативної природи театрального мистецтва. Активність глобалізаційних процесів у соціокультурному просторі сучасної України є явищем закономірним і незворотнім. Театр як мистецька медія набуває ознак інформативності, формування громадської думки засобами перформансного впливу на людське єство, стає предметом художньо-аналітичного моделювання дійсності і в театральній журналістиці. У сучасному бутті театр повинен гармонізувати людську особистість на різних рівнях синергетичної взаємодії. Сценічне мистецтво сьогодні виступає оригінальним, цілісним і малодослідженим видом художньої комунікації, а театральна публіцистика – своєрідним «каналом зв'язку» між комунікатором (театральний публіцист) і комунікантом (читач, глядач).

Комунікативна філософія (Ю. Габермас) виділяє «естетичну» або «терапевтичну критику», яку доцільно ідентифікувати з театальною критикою. Вона ставить за мету оцінку естетичних феноменів і подання суб'єктивних переживань. На думку дослідника, комунікативна дія імплікує певні вимоги для здійснення міжособистісного спілкування. Такий тип

спілкування публіциста з читачем і пропонує сучасна театральна публіцистика.

Театральне мистецтво як виключна комунікативна дія та подія уособлює принцип комунікативної раціональності, який охоплює морально-практичну та естетико-експресивну сфери. Саме в ній існує сьогодні сценічне мистецтво, але під впливом глобалізаційних процесів воно зазнає історичних негативних змін. Необхідно звернути увагу на те, що, презентуючи вербально поняття комунікативної дії та події через автора, театральна журналістика декодує понятійний апарат театального мистецтва в словесну парадигму. Дослідження цієї проблеми виявляється актуальним з огляду на складність міждисциплінарного підходу до цього питання, який охоплює понятійний апарат філософських, мистецтвознавчих, філологічних і соціально-комунікативних наук. У нинішньому глобалізовану суспільстві театральну комунікацію недоцільно розглядати як простий процес передавання інформації [7, с. 213], що визначається кордоцентричністю ментальної природи українців. Обґрунтовуючи поняття театру як комунікативної системи, німецький професор Крістофер Бальме називає комунікацію або інтеракцію з театальною публікою в окресленому сценічному просторі медійною. Природно, що її вивчення потребує якісного наукового підходу, оригінального «метафоричного способу виявлення» [2, с. 165], вербально вираженого в аналітичних журналістських жанрах, споріднених з аналогічними видами театальної критики: огляду, рецензії, інтерв'ю.

У сучасному літературознавстві досить цікавою науковою проблемою є трактування образу автора. Концептуальність цієї проблеми визначає її вагомість як для тих, хто безпосередньо бере участь у створенні мистецьких шедеврів, так і для тих, хто намагається їх осягнути, відчуті глибокий гуманістичний потенціал, який генерує потужну мистецьку енергію. У цьому плані інтерпретація театального мистецтва в інформаційно-аналітичних жанрах журналістики уявляється з точки зору декодування прийомів сценічної виразності в словесні, які уособлюють синкретизм вербально-візуально-перформанської парадигми в його структурі. Невипадково мистецтво Мельпомени сьогодні вважається останнім островом автентичної комунікації [7, с. 140]. Багато дослідників підкреслюють унікальний фікційний статус театального мистецтва, яке трактується як мистецька медія [2, с. 214].

Важливою, ключовою в словесній інтерпретації театальної реальності, декодування основних категорій театру, форм та сценічних жанрів, структурних елементів вистави в мовно-символічну сферу постає особистість автора інформаційно-аналітичному матеріалу, журналіста, театального критика. Проблема автора як творця, своєрідного деміурга в художньому трактуванні дійсності стала об'єктом наукових пошуків ще з античних часів. Давньогрецький філософ та літературознавець Аристотель у праці «Поетика», розмежовуючи види мистецтва, літературні роди, вказував на винятковість авторської особистості [1, с. 17]. З того часу образ автора

мистецького твору, його концепція осмислення життєвих явищ і переведення їх у площину художню, моделювання дійсності засобами різних видів мистецтв (у театральному мистецтві за допомогою «запропонованих обставин») є наскрізним для методології гуманітарних наукових досліджень.

Це актуально також і для сучасної театральної публіцистики, у якій автор виступає носієм окресленої морально-етичної концепції, певного погляду на дійсність, вербально-оцінною моделлю якої виступають інформаційні журналістські жанри (розширена інформація, інтерв'ю-діалог, портретне, біографічне, лейтмотивне інтерв'ю), аналітичні види (рецензія, кореспонденція, огляд). Поняття «проблема автора» є ключовим для теорії літератури, оскільки без нього неможливе ні вивчення ідейно-художньої специфіки твору, ні аналіз мистецького тексту взагалі: вистав, кінофільмів, картин. Дотичність цієї наукової дефініції до розуміння специфіки театрального мистецтва визнавав видатний реформатор сцени Лесь Курбас, зазначаючи, що природа авторського бачення вистави, психологічне її підґрунтя пов'язане в першу чергу зі світовідчуттям творця [9, с. 27].

Різні аспекти проблеми теорії автора досліджували відомі учені: М. Бахтін, В. Виноградов, Б. Корман, М. Кодак, В. Смілянська, А. Ткаченко, К. Фролова та ін. Наприклад, комунікативна концепція М.Бахтіна органічно є найближчою до розуміння специфіки театрального мистецтва і спирається на ключові поняття: діалог, виконавець, ситуація спілкування. В усіх сферах людського спілкування, на думку М. Бахтіна, використовується мова у формі висловлювань, які відтворюють як умови, так і цілі кожної такої сфери. Ці три моменти – тематичний зміст, стиль, композиційна будова – визначають специфіку даної сфери спілкування, яка створює свої, відносно сталі типи висловлювань, або первинні мовні моделі, на основі яких формуються і вторинні (більш складні жанри) [3, с. 38]. Саме жанр і жанрові різновиди, на думку дослідника, визначаються хронотопом, предметом, метою і ситуацією висловлювання [3, с. 378], що породжує позасуб'єктні форми вираження авторської свідомості в художньому тексті, які є актуальними для тексту публіцистичного.

Найбільш досконалу, на наш погляд, концепцію теорії автора створив відомий літературознавець, професор Іжевського університету Б.Корман, який зазначає, що автор безпосередньо не входить у текст: він завжди опосередкований – суб'єктними та позасуб'єктними формами вираження авторської свідомості [7, с. 2]. Виходячи із загальнофілософських позицій суб'єкта як суб'єкта, що виражає певну точку зору на світ, саме образ автора відповідно породжує жанр та рід твору, активно продукуючи позасуб'єктні (не пов'язані з суб'єктом мовлення – письменником, а в даному випадку – журналістом) форми вираження авторської свідомості – особливі жанрові утворення інформаційно-аналітичного змісту.

Для наукової характеристики проблеми у статті залучено матеріал всеукраїнських театральних часописів «Кіно – Театр», «Український театр», «Просценіум» (2004–2009рр.), в яких активно продукуються інформаційно-

дедуктивний, міждисциплінарний, типологічний, герменевтичний. Для аналізу жанрів театральної публіцистики нами застосовуються методика відбору та класифікації категоріального апарату проблеми автора Б.Кормана, елементи театрознавчого аналізу.

Театральну критику доцільно характеризувати сьогодні як особливий семантичний концепт мистецької реальності, породжуваний двома самостійними типами словесності: художньої та масової комунікації. На наш погляд, продуктивним є виявлення її жанрових особливостей на матеріалі вищезначених спеціалізованих видань, оскільки дефініції жанрології театральної публіцистики виступають активними позасуб'єктивними формами вираження авторської свідомості.

В останні роки спостерігається «тенденція розширення меж генологічної проблематики до глобально-соціокультурних, інформаційно-комунікативних масштабів» [11, с. 170]. Це дозволяє розглядати жанр як форму художнього структурування і перетворення інформації, тип художнього та журналістського твору, основне поняття соціології мистецтва. Найбільш фактографічно точно, структуровано характеризують мистецьку дійсність на сторінках всеукраїнських театральних часописів «Кіно – Театр», «Український театр», «Просценіум» інформаційні жанри журналістики. Замітка (розширена інформація) посідає незначне місце у структурі цих друкованих видань, що пояснюється розташуванням матеріалів на останніх сторінках, наприклад, у рубриці «Мистецька хроніка» у часописі «Кіно – Театр».

Прикметно, що замітка будується за класичними канонами «перевернутої піраміди», коли головний факт виноситься на початок, а другорядні розташовуються в залежно від ступеня їх значущості («Новий статус і нові прем'єри», «Приз за кращу режисуру», «Солодка Даруся» на сцені», «Ювілеї «Сузір'я», «Пам'яті про Голодомор присвячується»). Варто зазначити, що жанрова манера відзначається об'єктивністю подачі інформації з елементами аналітики. Це помітно об'єктивізує авторську манеру подачі матеріалу і демонструє активність позасуб'єктивних образно-свідомісних форм: «Конкурс 2008 року засвідчив свій новий шабель розвитку, підвищив вимоги до професіоналізму учасників, спроможність НСТД України в умовах безгрошів'я вирішувати складні завдання у вихованні творчої молоді».

Професор Б.Корман визначає автора як первинного суб'єкта мовлення, який формує власну стильову манеру, що визначає поняття «журналістська майстерність». Варто відзначити, що автори названих інформаційних матеріалів демонструють скупість зображальних засобів, підкреслену логічність викладу матеріалу, декодуючи театральні поняття в жанр замітки (розширеної інформації). Як і в класичній журналістиці, театральні репортери вдаються до викладу головної думки в ліді, який на сторінках часопису «Кіно – Театр» можливо диференціювати як лід «одного елемента» [4, с. 140]: «2008 рік для Київської академічної майстерні театального мистецтва «Сузір'я» став знаменний двома датами, адже цього

року виповнилося 20 років театру і 100 років будинку, в якому він розташований».

Жанр інтерв'ю на сторінках часописів «Просценіум» та «Український театр» активно реалізований у вербально-візуальній практиці емоційного впливу на інтелектуального адресата. За частотністю вживання він є найбільш розповсюджений у різних модифікаціях для відтворення сучасної театральної картини світу. Це визначається активністю авторської позиції журналіста (інтерв'юера) та носія інформації (інтерв'юйованого). Героями театральних інтерв'ю постають відомі режисери, актори, драматурги, які формують сьогодні національний соціокультурний простір, творчі досягнення яких є класичними з точки зору художньої довершеності та гідними наслідування. Інтерв'ю органічно трактується сьогодні як об'єкт-суб'єктний комунікативний акт, «синкретичний варіант ментально-культурного простору» [12, с. 20].

Вектор інформативності матеріалу посилюється публіцистичністю викладу в жанровій модифікації інтерв'ю-замальовки, в якій присутні елементи інтерв'ю-діалогу. Цікаво й логічно вмотивовано це виявляється у матеріалах постійної рубрики «Критика» часопису «Просценіум», авторами якої є відомі театрознавці (що трапляється частіше) чи журналісти. Для матеріалів подібного типу характерне емоційно-оцінне бачення предмета зображення через інтерпретацію життєвої події відомої театральної особистості, що підтверджує поняття про автора як суб'єкта, який висловлює певну точку зору на світ, причому залежно від модифікації жанрової форми фіксується її зміна. Високий ступінь інтелектуального наповнення матеріалу засвідчено емпіричністю авторської аргументації: «У виставі майже не звучать оригінальні пісні Едіт Піаф. Своїм успіхом вона завдячує іншій музиці, що написана і блискуче виконана в її дусі та в її характері. Саме в цьому і полягає основна родзинка вистави».

Рецензія посідає головне місце серед аналітичних жанрів журналістики, оскільки здійснює детальний аналіз театального твору з метою встановлення його мистецтвознавчої й загальнолюдської цінності, формування у читача високих естетичних ідеалів. Притому автор повинен оцінити витвір театального мистецтва як соціокультурне явище, застосовуючи аналітичний метод пізнання, який відповідно продукує манеру викладу думки. Індивідуальний авторський стиль Д. Малікової, полемічність думки, сфокусована у риторичних запитаннях та окликах, наявність образних деталей дієво відтворюють манеру публіцистичного мислення автора і демонструють варіативність позасуб'єктних форм вираження авторської свідомості: «Сценографія являє собою образ лісу, який виник з самої п'єси. Хіба не вгадав сценограф у цьому поєднанні побуту та метафори сутність всієї чеховської природи, коли за побутовими деталями ховається рухливе й витончене життя людини?»

У жанрі рецензії виявляється активність авторського монологу-тексту, синкретичність «потoku свідомості», що продукує дієвість суб'єктних форм;

вираження публіцистичної свідомості (метафоризація мислення, емоційно-образна інтерпретація театрального факту).

Медійний аспект театрального мистецтва на сторінках спеціалізованих українських часописів сьогодні представлений в активних позасуб'єктних формах вираження авторської свідомості, що виявляється в інформаційних (замітка, інтерв'ю-діалог, інтерв'ю-замальовка) та аналітичних (рецензія) журналістських жанрах, у стильових особливостях матеріалів. Формально-суб'єктна організація журнальної театральної критики характеризується метафоричністю образного бачення театрального буття, діалектичністю викладу матеріалу.

Список використаних джерел

1. Аристотель. Поетика / Аристотель. – К.: Мистецтво, 1967. – 136 с.
2. Бальме К. Вступ до театрознавства / Бальме Крістофер. – Л.: ВНТЛ-Класика, 2008. – 270 с.
3. Бахтин М. М. Эстетика словесного творчества / М. М. Бахтин. – М.: Искусство, 1986. – 445 с.
4. Доленко В. Голос Едіт Піаф / В. Доленко // Кіно – Театр. – 2009. – №1. – С. 7.
5. Ворошилов В.В. Журналистика. Учебник, 3 изд. / В.В. Ворошилов. – СПб.: Изд-во Михайлова В. А., 2001. – 446 с.
6. Клековкін О.Ю. Сакральний театр: Генеза. Форми. Поетика. (Структурно-типологічне дослідження): Монографія / О. Клековкін. – К.: КДІТМ ім. Карпенка-Карого, 2002. – 270 с.
7. Корман Б.О. Литературоведческие термины по проблеме автора. / Б.О. Корман. – Ижевск: Изд-во УдмГУ, 1974. – 32 с.
8. Kotte A. Theater der Region – Theater Europas. Kongress der Gesellschaft fur Theaterwissenschaft / Kotte Andreas. – Basel, 1995. – 250 s.
9. Курбас Лесь. Філософія театру / Лесь Курбас. – К.: Основи, 2001. – 917 с.
10. Малікова Д. Вистава-привид / Д. Малікова // Укр.театр. – 2007. – №2. – С. 3.
11. Пелагеша Н. Україна у смислових війнах постмодернізму: трансформація національної ідентичності в умовах глобалізації / Н. Пелагеша. – К.: Нац. ін-т стратег. досл., 2008. – 288 с.
12. Пелипенко А. А., Яковенко И.Г. Культура как система: структурная морфология культуры. / А. А. Пелипенко, И. Г. Яковенко. – М.: Языки русской культуры, 1998. – 371 с.

Annotation

The article deals with the subjective and extra-subjective forms of expression of the author's vision within informational and analytical genres of

modern theatrical criticism exemplified by a philological model of the author theory by B. Korman.

In this respect interpretation of dramatic art in informational and analytical genres appears to journalists actual from the point of view of decoding the methods of stage expressiveness in the literature. They personify syncretism of the verbally visual paradigm in its structure. The author in a theatrical publicism is a bearer of the outlined mental and ethical conception, of a certain outlook to reality. Its verbal and evaluative models are the informative genres of journalism (the extended information, interview dialogue, portrait and leitmotif interview), analytical forms (review, correspondence, survey). In the review genre we observe the activity of authors text-monologue that produces effectiveness of subject expression forms of publicist consciousness (metaphorical thinking, informatively figurative interpretation of theatrical fact).

Formally subjective organization of the journal theatrical criticism is characterized by wide use of the figures of poetic syntax, by a dialectical exposition of material.

Key words: author image, subjective and extra-subjective forms of expression of the author's vision, genre, style.